

På utflykt till

LÄNGE SEN.

Vilken dag!

— när pensionärs-cirkeln hade utfärd till de gamla rastplatserna västöver. Sensommarsolen värmdes milt, ibland beskuggad av en skir molnslöja, och luften var frisk och stimulerande som vin, eller åtminstone som sockerdricka. Håll Albert hade ordnat det hela och var färdledare. Ingen hittar som han de gamla stigarna och vet var Historien satt sina spårmärken.

— Vid tröskladan i Gruddbo samlades vi, Johanna utrustad med en stor korg med en liten kaffeflaska på botten. På våra frågande blickar svarade hon, att hon hoppades på en riklig svampskörd. — Där väntade nu minibussen. Det uppgavs att den brukade användas till fårtransporter, så det passade ju bra, men sällan såg man en buss så snygg, så ren och välbehållen. Där skulle nutidens ungdom ha mycket att lära!

Innan vi steg in i fårbussen kastade vi ett getöga på Trapplarsgårdens gamla äppelträd. De fullkomligt dignade under små rödglänsande frukter, som satt så tätt att bladen knappast fick plats. Träden med nyare sorter i trädgården strax intill syntes knappast bära några frukter alls. Berodde det på "vedärkalln", vädret, eller hade de allt fåtaligare humlorna och bina föredragit de gamla sorternas slösande blomrikedom framför de nyas pösande självkänsla?

I bussens förarsäte satt en ung man i modest afro-frisyr. Vår tanke gick till vår ungdoms kavaljerer med sina raka benor och sitt pomaderade hår. De hade för länge sen blivit "män i staten" och kommunens stöttepelare, men vad dolde sig under dessa lockar? Under dagens lopp fann vi, att där fanns både vett, varsamhet och försynt hjälpsamhet i oanad grad. Att generationer kunde mötas i gemensam naturkänsla och vetgirighet. Och Selma, som varit fåbodbkulla i Lindor och Rådlösa, trivdes där gott på ett mjölksäte bredvid chauffören.

Så fort vi satt oss i bussen och börjat färden, framträdde Alberts ledartalang. Han halade fram en jättestor karamellpåse, som skickades runt i bussen och försatte oss i det yppersta humör. — Vid Långbanken iakttog vi den stackars svan-änkan med sin ensamma grå unge. Maken hade någon niding skjutit, och tre av ungarna hade dukat under för brist och/eller rovfåglar. Måtte hon kunna överleva med sin unge och gå en ny vår till mötes!

Vi passerade Gesunda, och föraren styrde med stor varsamhet längs den gropiga vägen västöver. När vi passerade Ekorrån, säger Albert: Där på andra sidan "blommar" kambråken nu som bäst, (d.v.s. den har sporbärande blad, se Sool-Öen 1975, sid. 49).

"Vilstenen"

— före Selens fäbodas blev den första anhalten. Vi klev ur bussen och drog med djupa andetag in den friska skogs-luften. Albert kommenderade oss att tömma våra penningpungar på sina sista småslantar och offra dem antingen i offerkistan eller i vattnet i älvkvärnen under stenen på vilhällen. Och något måtte det ha verkat, för vi besvärades knappast av ett enda flygfä under hela dagen, då andra samma dag och i samma trakter måst avsluta bärplockningen i förväg på grund av "åt". — Där upptäckte vi inhuggna i hällen några mystiska tecken, som vi med god fantasi och djupsinnigt tydande fick till H A J. Något ljushuvud kom på att det måste ha varit Håll Albert himself, som varit här någon mörk torsdagsnatt vid nymåne och huggit in tecknen.

— Senare fann vi, vid nyktrare kaluv och från annan synvinkel, att där stod A S 57. Men inte mindre blev vår undran över vad denne A S suttit och väntat på eller vilken händelse han velat hufgästa den dag han med oändligt tålmod satt och knackade in tecknen i stenen år 57 (17- eller 18-hundra?). De övriga ev. hemligheterna fick den sammetsmjuka mossan på stenen fortsätta att dölja.

Digerhäll

Påstigning och kurs på nästa rastplats: *Digerhäll*. Albert, alla fornminnens tomtefar, som upptäcker och vägmärker dem, lagar offerbössor, rensar fångstgropar, vårdar okända skogsgravar och

P.S. Svanhild och Svante, svanänkan och hennes unge, har fått tillbringa vintern i en lagård i Brämåbo, ömt ompysslade av Ingvar Åsbrink och Hasse Sundberg. Men de blev orimligt glada, när de återbördades till sitt rätta element sjön, kanske så glada att de bildar ny familj?

mycket mer, han har också återupplivat detta fornminne från inlandsisens dagar och märkt ut vägen dit. Digerhäll är ett tio m. högt jättekast, en "skridlöper" (vilket talande ord!) av grå Järna-granit borta på västerskogen, förr väl synligt vida omkring, nu mycket svårt att upptäcka, tätt kringvuxet som det är av höga furor och granar. Det sägs att en skatt ska vara gömd i någon skreva i stenen, men veterligen har ännu ingen funnit den.

Vi kunde åka nästan ända fram, sedan följde en ljuvlig skogsstig ett par hundra meter, man hörde någon sucka: "Hit vill jag fler gånger!" och så var vi framme. Blocket verkade så otroligt, där det stack upp högt över trädtopparna, men snart balanserade Albert där uppe för att rätta till något, "så att barn som klättrade inte skulle göra sig illa". — Vi bävade, men Markus Anna lugnade oss: "Var tysta, så går allt bra!" Väl nedkommen igen fick Albert berätta om hur han återupptäckt blocket och ordnat minnesbok med låda. Nu får han komma till tals:

"Under de minst fem nerisningsperioder, som övergått jorden, har naturkrafterna bildat en del formationer, inför vilka man både häpnar och frågar sig: Hur? Några kan nämnas: Säxgrav, Trollkyrkan, Digerhäll, Flenberget med sina klippavsatser och pelare. Men några mäktiga grottor är inte kända, utom Rövarhälet vid Flenarna. Av dessa torde Digerhäll ha fångat mest mänskligt intresse. Forslund uppger att den är av Järna-granit av samma sort, som återfinns i berg norr om Mora, varifrån den också troligen kommit med inlandsisen.

När vi frågat var Digerhäll fanns, har nästan alla tillfrågade givit olika svar. Vallkullorna har samstämmt sagt, att den låg på Oratjärnsberget. Skogsfolk, som stött på den under avverkning, har sedan inte kunnat hitta igen den. Karl Lärka har nämnt Lövfalldalen som en flässtig vid Digerhällsknallen. Någon orienterare har råkat hitta den men ingenting sagt. En som också förgäves sökt hitta henne var C.G. Färje. Till slut har man sagt: Det är inte gott att hitta den där, som springer och gömmer sig, så fort man söker henne!

Men en dag var vi ute, tre man starkt, med avsikt att inte ge upp, förrän vi fann henne. Det var Ullas Arne, Håkan (chauffören) och jag. Hur det gick har vi berättat om i Digerhälls "gästbok":

Digerhäll 1920

*Vi hade länge lyssnat till fågelsång
och susande vind,
så lade vi kartan i knä
och satte handen mot kind.*

*Vi visste ungefär i vilken riktning
isen hade gått,
också att vi från bergen ovan Mora
många stenar har fått.*

*När vi gått en stund hördes en röst:
Kom! Jag har hittat den, jag hade tur!
och där stod den gömd i en krans
av gran och fur.*

*Men nu kan du inte gömma dig mer,
ditt arma troll,
för nu är du utmärkt med både vägpil
och banderoll!*

När vi gick tillbaka till bussen, fick vi en riklig skörd av tegelkremor i våra kaffekorgar. Och väl nerkomna till hallonsnåret vid vägen, visade Albert upp mot fallet söderut: ”Där borta blommar fjälltoltan rikligt i år.”

Selen

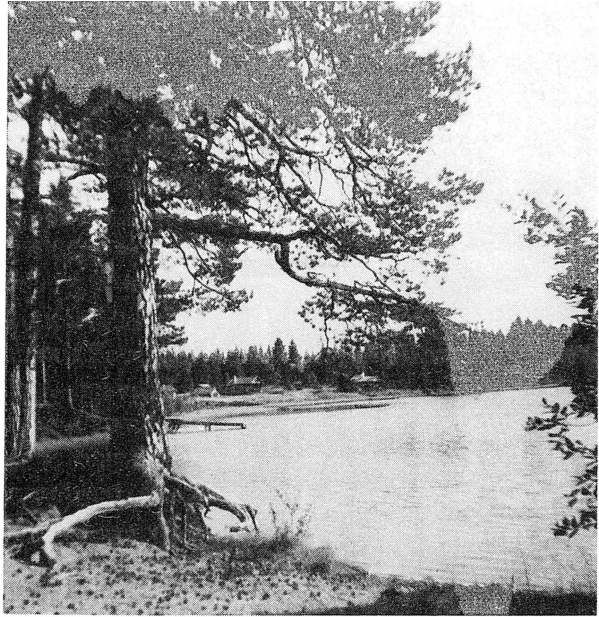
Nu hade vi inte långt till *Selen*, denna ljuvliga fäbod med anor från digerdödens dagar, sin krans av skogssjöar, sin frid och stillhet med ekon från det förgångna. Vi gick omkring och tittade på stugorna. Vi mindes vår ungdom, när vi måste cykla ett par mil över Siljansfors och Gruvan och sen gå närmare milen, bitvis genom blå skyar av blommande tolta, för att komma upp på Säljeträ, Solleröskogens högsta berg, 588 m., där vi såg miltals bort över skogshavet till Siljan i öster och norska fjällen i väster. I Selen hade man för länge sedan haft sädesodling och en skvaltkvarn vid åns utflöde. Vi hade sett en sädesskära i en husknut, rester av ett gammalt eldhus och bl.a. hittat ett hemvävt krusigt strumpeband i myren och ett par ”gäslkallskonår” i hörnet av en gammal lada. De finns nu på Nordiska Museet.

Några stugor fanns ännu kvar, några var flyttade, och många var borta. De bevarade var knappast att känna igen. När man såg de nya, fina tegeltaken på månghundraåriga, slitna lador, kunde man inte annat än tänka: Heder åt ”Flen-kaller”, som avvisar tegeltaken och består sina hus med tak av handkluvan spån!

— Till slut hade vi kommit fram till täktens sydligaste hus, en prydlig, rödmålad bolagsstuga med gammaldags förstukvist. Där satt en ung man med bar överkropp i solskenet och rensade abborrar. Det tankfulla uttrycket i de klara blå ögonen kände vi igen, det var ju Göte, som vi mindes som liten grabb! Nu hade han familj och egna ungar, det vittnade leksakerna i sandhögen om. — ”Jag tror ”tusenbröderna” har växt lite, sen vi metade här i min ungdom!” — ”Dom är nog än lika små, de här är metade i en annan sjö,” — vem ska vi inte avslöja. Men livet tycks gå vidare, och Selen fortfarande vara ett paradiset för stora och små.

Stugan

Från en vrå av det undermedvetna dök upp ett gammalt minne: för omkring fyrtio år sedan ”hittade” vi i en förfallen, taklös

Från rastplatsen i Selen.

stuga på andra sidan myren en gammal grå trasa, som efter många tvättar visade sig vara en del av en gammal förlåt. Den var vävd i rosengång av hemspunnen, växtfärgad ull i 1700-talets färger, det klart ljusblå, det varmt krappröda, det milda halmgula. Den hade blivit förebild för våra vävar och sen hamnat på Hembygds-gårdens loft. Vi drogs oemotståndligt till brottsplatsen och plum-sade iväg genom hjortronris och vitmossa över myren. Vi kom fram till den del av fäboden, som kallats Bus-täkt. Den verkade ännu helt orörd. ”Sjon” bildade en sammetsmjuk matta, som hindrade barrträdsfrön att gro. Däremellan var bulliga kuddar av mju-kaste björnmossa. Att man inte var fem år och fick hoppa upp och sätta sig med en duns på mosskudden! Och, kan man tänka, där stod *stugan*, precis som förr, den hade inte förändrats nämnvärt på de fyrtio åren! Dörren var borta, och vi steg med vörndnad in genom dörröppningen. Nu viskade inte det förgångna längre, det r o p a d e : ”Jag är inte död än, låt mig få leva upp och visa de unga, hur livet var förr i tiden!” — Visst var livet armt, men det hade en lycka och en gemenskap, som vi numera mycket sällan får uppleva, det vet vi av de gamla fäbodkullornas och skogsgubbarnas berättelser.

Stugan, mjölkammarens vägg.

— Spåntaket var det bara rester av, men väggstockarna var o-
väntat friska, och konstruktionen kunde klarläggas. Stugan kunde
knappast restaureras, men den kunde rekonstrueras.
Och det vore den verkligen värd! — Stugan visade sig vara upp-
byggd som ett mellanting mellan eldhus och enkel fåbodstuga.
”Fönstren” var 32 x 32 cm stora öppningar med en lodrät järn-
balk över, alldeles som på eldhusen. — ”Här har de säkert haft
”skridljös” från början!” sa Markus Anna. — ”Vad är det?”
sa vi. — ”Det är en grisblåsa eller fosterhinna av får eller kalv,
som skrapades och gjordes ren och spikades över mindre gluggar,
så man fick ett sparsamt ljus i rummet.” — Senare har man nog
haft små glasrutor i gluggarna, och Sarjons Lars kunde berätta
om hur de var konstruerade. Man hade fasat en springa i fön-
strets träram, där man stoppade in glasrutorna. — Grytåsar gick
från ena gaveln till innerväggen. På dem låg förr en stång, på vil-
ken grytan hängde ned över den öppna härden eller eldpallen i eldhu-
sets mitt. Nu syntes att muren ovanligt nog stått vid ena långväggen,
och av all natursten att döma trodde vi först, att den varit uppmurad
av enbart sådan, men så upptäcktes någon kvarglömd hembränd
tegelsten, och då har väl åtminstone skorstenen varit murad av såda-

Spisgrund.

na, fast de sedan borttagits för att användas på annat håll. Golvet har varit ett jordgolv. Stugan har haft fyra mindre gluggar, en för varje hushåll, med nedfällbart bord och sovlave under varje, och en gemensam större glugg, 42 x 42 cm, på gaveln där man också troligen haft ett litet gemensamt bord. Den hittade folotbiten hade tydligen suttit i en glugg i mellanväggen mellan stuga och mjölk-kammare. — Den sistnämnda hade inget fönster men långsmala ventilationsspringor och runda hål i stockarna och hade synbarligen haft långa och många hyllor för mjölkskålar. Mycket annat av intresse fann vi där, men framför allt lusten att återställa stugan i sitt ursprungliga skick.

Vid ett annat tillfälle tog vi dit Erik Petterson för att höra, vad en timmerkarl hade att säga om planerna. — ”Jo då, om vi fick tag i en gammal knut att laga med och lade på ett nytt spåntak, så skulle det nog kunna bli stuga igen av resterna.” — Tänk, att få ta de unga med till den gamla täkten med dess mossmjuka tun och öppna dem en stuga, som såg ut som för två hundra år sedan med inredning och grejor kvar, som om vallkullan just lämnat den för att ”lät tjynär”, valla. Vattenbytta med skopa innanför dörren

Gammal ladugård med spåntak, N.Selen.

Gammal lada med nytt tegeltak.

och misu-grytan i spisen, "lidukuppan" och "sturkuppan" på väggen och "tjinnok"* och träskålar i mjölkstugan. Där hade de unga rottrådar varit fästade och deras anmödrar strävat. —

— Vi hittade en annan rolig sak också, en gammal spisgrund, byggd av stockar först som en eldpall och på dessa en stor sandstenshäll, o c h p å d e n n a en stor gran, se foto. Vid granens rot en stor svartgrå klump av myrjärnsslugg. Snälla vandrare, låt den ligga kvar! — Vi stod frågande, var kom den ifrån och vad hade den här att göra? Var det för att avvända otyg från skorstenen, som allt ont kom genom, alldeles som man brukade binda gastarna vid gravhögarna genom att lägga järnslag på dem? Erik sade, att det var inte ovanligt att hitta järnslag vid dessa skogs-sjöar, minnen från den tid, då varje hushåll där hade sin egen hytta och där man smälte sitt husbehovsjärn om höstarna. Och att marken här är järnrik, det förstod vi av alla roströda stenar vi sett efter vägen hit.

* "tjinnok — smörkärna

Så småningom samlades vi vid bussen på rastplatsen vid sjön. De flesta satt som välartade skolbarn vid sina kaffekorgar i bussen och väntade på avfärden, men Albert var ute på egna rekognoser-ringar. Jag tar min matsäck och slår mig ner vid sjökanten, där vattnet och vågorna gröpt ur sanden, så träden blivit försedda med luftrötter.

Huldran

Plötsligt dyker en liten huldra upp mellan luftrötterna. Hon loc-kar först tanten att plumsa i vattnet med stövlarna på och förma-nar henne sedan att vara försiktig så att hon inte drunknar, och när så barnsligheten är konstaterad på ömse håll fantiserar de båda på jämbördig fot om fåglars och myrors och rävars bon och liv och vägar. —”Hej, nu måste jag gå hem till pappa!” och vips, är hon försvunnen. — Gud signe dig, tösunge, och give dig många lyckliga somrar här!

När alla kommit tillrätta, fortsätter vi mot norra Selen, där bara ett väl bibehållet fjös finns kvar av det gamla. I Lindor återfinner Böl Selma deras gamla fåbodstuga, nu upprustad, men vi finner också rester av en gammal stuga med torvtak. Det är inte vanligt i dessa trakter, men någon vet att stugan som så ofta skett har bli-vit degraderad till skogsarbetarbostad, och då hade man täckt ta-cket med mossor som en kolköja. Men nu är inte mycket kvar av den-na vackra fåbod utom en rik gräs- och buskväxtlighet, som märk-bart uppskattas av älgar och andra skogens djur. — Men Johanna och vi andra fick våra korgar fulla av jättetrattskivling, som orörd och obeaktad växte på ett gårdstun, där ingen bodde.

Som sig bör stannade vi på hemvägen vid vilstenen i tacksamhet för att våra offerslantar — vad annars? — givit oss en så lyckad dag. Och så avslutades dagen vid Malibambo. Denna skogshelgedom är besökt mer än man tror. Det fanns friska blommor där före oss, men korset fick sin ljungkrans, och Albert prydde s i n speciella grav, som han upptäckt och värnade om. Där fann vi också de rynkade tofsskivlingar vi spanat efter hela dagen och som nu blev råge på våra svampkorgar.

Så hade vi fått både andlig och materiell behållning i rikt mått. Gången tid och gamla människor hade knutit banden mellan nu-tid och nya släkten